

Terugkeren naar religie met Gerard Reve

Na een dienst met een gastpredikant die een overweging gaf met nogal traditionele, conservatieve trekjes, heb ik ooit een Dominicusganger horen zeggen: 'Straks moeten we hier ook nog het Credo gaan zingen. Nou, dat krijg ik echt niet uit mijn strot.' Ondertussen hebben wij in deze kerk vele malen het gedicht van Gerard Reve gezongen: 'Eigenlijk geloof ik niets, en twijfel ik aan alles, zelfs aan U.' Wat is dit voor kerk dan? – kun je je dan afvragen. Wat gelooft men hier?

Over wat Dominicusgangers nu *werkelijk* geloven, daar heb ik altijd wel zekere ideeën daarover gehad, of liever, zekere vermoedens. Ik ben heel blij met dit symposium en ik ga nu uitvinden wat er klopt van mijn vermoedens. Ja, vandaag horen we het echt, uit veel verschillende monden, van mensen met heel veel verschillende achtergronden. Ik ben erg benieuwd.

En ja, wat ik zelf dan geloof wil ik ook graag delen. Ik zal dit doen door te blijven cirkelen rond de passages in mijn boek waarin ik Gerard Reve noem of aanhaal. Mijn boek, dat is *De overtocht: Filosofische blik op een psychose* dat begin dit jaar is verschenen. De kortste samenvatting staat op de flap, in een zin die ik samen met de uitgever en de redacteur een keer of vijftien herschreven heb: 'Zijn eerste periode van psychische wervelingen en turbulenties bracht de auteur in een psychiatrisch ziekenhuis, de tweede bij het christelijke geloof.'

Ik zal het hier verder hebben over die tweede periode. Wat ik in de tweede helft van mijn boek beschrijf is hoe iets wat begint als een psychose kan omslaan in iets wat je 'bekering' moet noemen. Dat is mij gebeurd. Het belangrijkste wat ik in dat proces moest overwinnen was mijn afkeer of mijn minachting voor alles wat religieus was, de priesters en de kerken voorop. Geloven, begin jaren tachtig: dat deed je gewoon niet meer! 'Wie nu nog in een opperwezen gelooft,' heb ik iemand in die tijd horen zeggen, 'verklaar ik gewoon voor gek.'

En ik had het bijna zelf kunnen zeggen. Als ik hoorde dat een kunstenaar christelijk was geworden, schoot ik eerst in de lach en vervolgens stopte ik met hem of haar nog serieus te nemen. Er waren maar heel weinig uitzonderingen. Eén daarvan was Bob Dylan. Een andere was Gerard Reve. Ik citeer:

Geen van de studenten met wie ik omging was religieus. De meesten van hen hadden net als ik een katholiek verleden en het leek wel alsof we *werkelijk met zijn allen* in de jaren zeventig uit het christelijke geloof waren weggeleden. Nog even een paar beatmissen en daarna voorgoed het licht uit, ook voor mijn ouders. Wat verdwaasd keken we aan tegen de echte volhouders, die

je hier en daar nog weleens tegenkwam. In de meeste gevallen wekten ze alleen maar een soort weerzin of verachting op. In de popmuziek kwam je nog restanten religieuze taal tegen, maar het waren slechts nog brokstukken van dat nog niet eens zo lang geleden bloeiende christelijke geloof. *Oh Lord, would you buy me a Mercedes Benz* – we zongen vrolijk met Janis Joplin mee. Minder vrolijk werden we van een koppel als Elly en Rikkert, die lachten we gewoon uit. Over de bekeringen van mensen als Bob Dylan en Gerard Reve verbaasden we ons.¹

Deze weerzin of deze verachting hebben meer mensen die zich tot het christelijk geloof hebben toegewend moeten overwinnen. Mijn antennes vangen daar regelmatig signalen van op. Ik heb die weerzin niet overwonnen door te redeneren, in een soort Oefening van Tolerantie – de overwinning van die weerzin werd me gegeven in een hallucinatie waarbij ik op een andere oever geslingerd werd. Dit was een oever waar ik met alles wat ik aan verstand en goede wil in me had, nooit had kunnen aankomen, en eigenlijk ook niet echt wilde aankomen. Ja, dit was de overtocht.

Het is in deze ervaring dat ik ook verlost werd van de angst om opnieuw psychotisch te worden. Ik citeer weer uit mijn boek:

Het was alsof ik aan de andere zijde door Elly en Rikkert en het volledige ledenbestand van de Evangelische Omroep zou worden opgewacht – want het onvermijdelijke stond te gebeuren – ik zou een van hén worden. Gelukkig maar dat Bob Dylan en Gerard Reve de overtocht ook al hadden gemaakt, ze zouden me een beetje kunnen helpen me aan mijn nieuwe situatie te laten wennen. Dit steeds verder geduwd worden, dit heenwaden door mijn minachting voor iedereen die de woorden Jezus en God nog serieus nam, was een belangrijk onderdeel van de hele bekering, maar belangrijker nog was het verdwijnen van elke angst. Deze ervaringen knoopten mij tot op de dag van vandaag vast aan het christendom. Ik heb meegemaakt wat ik toen meemaakte – theologische vraagstukken waren voor latere zorg.²

De overtocht naar de christelijke oever is nu 35 jaar geleden. Tijd genoeg, zou je kunnen zeggen, om het theologisch dan allemaal ook een beetje helder te krijgen. In mijn boek vertel ik nog een paar dingen over mijn zoektochten. Ik sloot me aan bij een meditatiegroep en werd lid van een bibliotheek met spirituele en occulte literatuur. Ik las boeken van auteurs die ik hier in de Dominicus soms in een overweging heb horen noemen, zoals Abraham Maslow, Tjeu van den Berk en natuurlijk Carl Gustav Jung. Het ging hierbij om een vorm van psychologie die openstaat voor religieuze ervaringen. Archetypen, het numineuze – veel zielen komen tijdens hun leven met iets aanraking dat ze met woorden van deze psychologen kunnen benoemen.

Aanvankelijk zocht ik het in die hoek, maar mijn zoektocht werd doorkruist door René Girard. Toen ik me een beetje ingelezen had in Girard ben ik gestopt met deze transpersoonlijke psychologie. Onder de mede-Girardianen trof ik een behoorlijk aantal ex-Jungianen. Het is een andere denkwereld dan die van

Jung. Het gaat nu niet meer zozeer om wat je als ziel mee kan maken, maar alles draait nu om chaos en geweld. De belangrijkste functie van religie is bescherming, zegt Girard, bescherming tegen sociale chaos. Dit heb ik in mijn boek proberen door te trekken naar psychische chaos. In mijn zoektocht naar tekstfragmenten van andere mensen die religie als bescherming ervaren kwam ik opnieuw Gerard Reve tegen, zoals in het volgende fragment, waarin hij een beeld uit de ruimtevaart gebruikt – het hitteschild.

Zelfs in de hoogste erotiek, de omgang met God, werd de mens altijd beschermd door het hitteschild van het symbool: God had namen, Engelen, profeten (en zelfs een Moeder, voor het geval dat je als gewoon mens op huiselijke wijze al te dagelijkse zielenroerselen te berde wilde brengen). We zijn nu aan de zinloze lichamelijke en de onmiddellijke godservaring overgeleverd, die beide voor mij ondraaglijk zijn, evenals voor zovele andere mensen die dan ook apathies, drankzuchtig, spuitgebruikend of krankzinnig worden. Ik bescherm mijzelf, met wisselend succes, door de rituelen van revisme, misoffer en marialogie.³

Wat ik in deze passage lees is dat Reves geloofsbeleving niet zozeer heeft te maken met vragen over een godsbestaan, maar dat er eerder sprake is van een emotionele behoefte aan bescherming, bescherming tegen de kwellingen van een mystiek licht ontvlambaar gemoed. Reve is ertoe overgegaan een overmaat aan godservaringen via de tradities van de katholieke kerk te kanaliseren.

Bescherming, dat is ook wat de christelijke traditie mij biedt. Door een aantal transcendente punten in mijn geest vast te zetten op de grote woorden van de christelijke traditie, voorkom ik dat mijn geest weer gaat dolen en woekeren. Ik heb een oriëntatie gevonden of eigenlijk geschonken gekregen. Wat ik geloof weet ik nog steeds niet. Ik denk vaak aan Tommy Wieringa, die ergens schrijft: 'Soms denk ik dat ik in God geloof, en soms denk ik zelfs dat God een wijze oude man is met een lange grijze baard.' Dat herken ik wel. Ik weet niet wat ik geloof, maar ik weet wel dat ik georiënteerd ben. Deze oriëntatie, weet ik ook, zal ik niet meer loslaten.

¹ *De overtocht: Filosofische blik op een psychose*, 268-269.

² *Ibid.*, 270-271.

³ Brieven aan Simon C. (1971- 1977). Utrecht: Veen, 1982, 75. Dit citaat heb ik eerder gebruikt in *Wat de Ander mij aandoet: Emmanuel Levinas, René Girard en de alteriteit*. Vorstenbosch, 1998.